

Artikkelit

TIEDON POLITTIKASTA, KIELESTÄ JA POLITTIKASTA

Ilkka Heiskanen

ABSTRACT

On Politics of Knowledge, Language, and Politics Proper

There are close links between knowledge, language and politics. One can e.g. say, that language is a media of knowledge, knowledge is power, power means politics. But these kind of equations have a definite meaning only if the perspective used to look at knowledge is carefully clarified. The article takes a non-voluntaristic approach, where knowledge is not looked at as a generalized knowledge (connaissance) but as general societal intelligence (savoir) and as a historical and social »actor» in its own right. — Politics of knowledge is perceived centering around the sedimentation and de-sedimentation of knowledge. These processes are maintained by several mechanisms: by autonomization of knowledge, constructionism, hegemonization of »reified» knowledge; and conversely by reformism, contra-constructionism and transgression ad absurdum. These processes and mechanisms stabilize the micro-power relations in society (in the sense described and analyzed by *Michel Foucault*). In order to understand these processes and mechanisms we must study language in terms of symbolic structures both on primary and secondary level (as *Roland Barthes* has indicated). We must also analyze the content of language as it appears in the formations of discourse. — The politics of knowledge has an interface with politics proper at least at two levels. First, it determines the micropower relations within practical political action. Secondly, the knowledge on which the practical political action is based is inclined to become automatized — with or without assistance of political science analyses. When automatized, it turns into political discourse, which defines politics and begins to control practical politics as »reified» knowledge. The article points out, how politics of knowledge analyses may broaden and deepen the scope of political science proper; and our conceptions of politics. Finally, the politics of knowledge implications of the »subjectless» approach to analyses of knowledge and politics of knowledge are discussed.

Johdannoksi

Kirjoitukseni ei liity suoraan »Kieli ja politiikka» -seminaarin erityisteemaan, kielen ja politiikan välisiin suhteisiin. En tarkastele kieltä ja politiikkaa missään perinteisessä keskinäisen suoran vaikuttamisen tai toisiaan edellyttämisen merkityksessä. Kohdennan tarkasteluni näihin kahteen ilmiökenttään kolmannen kautta. Tämä kolmas on tiedon yhteiskunnallisen ilmenemisen eräs muoto, tiedon politiikka.

Lähtökohtani on pinnallisesti katsoen helposti perusteltavissa. Kieli on tiedon väline, tieto on valtaa, politiikka on vallan käyttöä. Analysoikaamme siis kieltä vallaksi muutetun/muuttuvan/muuttuneen tiedon välineenä.

»Tietoa» (yleistermi) voidaan kuitenkin vallan perspektiivistä tarkastella kahdella tiedolle täysin erilaisia merkityksiä antavalla ulottuvuudella — ja niiläkin molemmilla kahdesta täysin vastakkaisesta perspektiivistä. Ensimmäinen ulottuvuus on »tieto subjektin ominaisuutena — tieto itse omana subjektinaan». Tieto voidaan tällä ulottuvuudella nähdä (sen ääripäissä) joko »vapaasti liikuttavana resurssina», joka on voluntaristisen (itsestään tietoisena ja tavoitehakuisen) inhimillisen subjektin vallankäytön edellytys ja väline tai »objektivoituneena» itsenäisenä subjektina, jolla on oma kehitysdynamiikkansa ja joka määrää inhimillisiä subjekteja »heidän tietämättään».¹ Toinen ulottuvuus on »tieto/tietämys»-ulottuvuus. Tällä ulottuvuudella (sen ääripäissä) tieto voidaan nähdä rajattuja asiaryhmiä koskevana, yleistävänä ja yleistävyytensä suhteen »oikeaksi osoitettuna» tieteellisen tiedon kaltaisena tietona (ranskaksi *connaissance*) tai yhteiskunnallisiin toimintoihin ja niitä ohjaaviin käytäntöihin sidottuna tietoutena/tietämyksenä (ranskaksi *savoir*) siitä, mitä me voimme käytännössä tiettyinä ajankohtina ja tiettyissä tilanteissa tietää ja tehdä.²

Dikotomisoiden ja nelikenttään järjestäen me voimme edellä esitetystä edetä karkeaan tiedon neliluokitukseen: a) inhimillisten subjektien voluntaristisessa käytössä oleva »välineellinen tieto»/informaatio, b) objektiivinen »kollektiivisessä käytössä oleva» tietovaranto (tyyppiä *Popperin* »kolmas maailma», jota yksilölliset tiedontuotto toiminnat ylläpitävät, mutta eivät hallitse), c) inhimillisten subjektien »henkilökohtainen» tieto omien toimintojensa ja tietämisensä mahdollisuuksista ja rajoista, d) ihmisyyhteisöjen ja yhteiskuntien (tai »kulttuurien») eri tiedon (tietouden) muotojen välisen keskinäisen vuorovaikutuksen ja sisäisen ja keskinäisen säätelyn synnyttämä ja »jähmettämä» tietorakenne.

Näiden neljän »tiedon tyyppin» välille on pyritty rakentamaan siltoja osoittamalla, miten ne sulautuvat toisiinsa tai miten ne yksilö-, ryhmä-, tai yhteiskunnallisella tasolla määräävät toisiaan tai määräytyvät samoista tekijöistä käsin. On kuitenkin syytä harkita, miksi ja millä perusteilla tällaista yhdistämistä kannattaa yrittääkään — olipa siinä sitten kyseessä loogiset (tietoteoreettiset) tavoitteet tai yhteiskunta-analyttiset tavoitteet (toimintojen tietoperustasta liikkeelle lähtevän yhteiskuntateorian kehittäminen).³ Jos tällaiseen yritykseen lähdetään, on tuloksena usein yksipuolista tai huonoa tietoa (todellisuutta tavoittamatonta logiikkaa, sillisalaattikuva inhimillisestä toiminnasta) ja tiedostamatonta normatiivisuutta (loogisen tai empiirisen koherenssin puute korvataan ideologisella koherenssilla). Looginen analyysi »arkipäivän tiedosta» ei useinkaan tavoita todellista arkipäivän tietoa ja esimerkiksi käsitykset »sidotusta, mutta samalla reflektioivasta, tiedostavasta, ideologioista vapautuvasta ja luovasta» ihmisestä ovat usein keinotekoisia ideologisia luomuksia, joiden avulla ei tavoiteta kuvaa todellisuudesta. Yhdentämistä tehokkaampaa voi usein olla, että säilytetään yksi ja sama perspektiivi läpi analyysin, vaihdetaan

sitten perspektiiviä toiseen, uusitaan analyysi ja katsoa tällä tavoin tietoa ja yhteiskuntaa »vaihtuvien silmälasien läpi».

Tämä tarkasteluni on kirjoitettu edellä esitetystä neljänestä, tiedonraken- teiden analyysin perspektiivistä. Toisin sanoen, tarkastelen tietoa »omana sub- jektinaan» ja »yleisenä tietämyksenä» ja pyrin pitämään tämän perspektiivin mahdollisimman puhtaan — varsinaisen analyysin tasolla. Ongelman moni- tasoisuus käy kuitenkin ilmi, jos kysytään, mitä tietoa itse tuotan omalla tar- kastelullani. Kirjoitan tätä — yllä esitetyn luokituksen mukaan tiedonperspek- tiiveistä a ja b (tuottaakseni »tieteellistä» tietoa); mutta olen samalla erittäin tietoinen (tiedonperspektiivistä c) siitä, että kirjoittamaani määrää yhteiskun- nan yleinen tietorakenne (tiedonperspektiivistä d), jonka sääntöihin joudun alistumaan, olipa tietoni (tiedonperspektiiveistä a ja c) kuinka syvää tai laajaa tahansa. Tiedän myös, että tiedonluokitukseni a—d on vain *minun* tiedonluo- kitukseni, vaikkakin jotakin perustaa sille saattaa antaa »objektiivinen kolmas maailma» (tiedonperspektiivistä b); jonka kolmannen maailman olemassaoloa kuitenkin epäilen oman, yhteiskunnan tietorakenteesta (tiedonperspektiivistä d) hankkimani tiedon (tyyppiä a ja c) perusteella.

Edellä esitetystä perspektiivistäni ja lähtökohdistani tarkastelen seuraavas- sa tiedon politiikan kenttää ja sen suhdetta »pintapolitiikkaan»: siihen, mikä länsimaisissa yhteiskunnissamme käytännössä määritetään politiikaksi ja siihen mikä niissä vallitsevan tutkimuskäytännön mukaan määritetään politiikan tut- kimuksen keskeisiksi alueiksi. Tarkoitus on syventää edellisen (tiedon politi- kan) tarkastelulla jälkimmäistä (käytännössä ja standarditutkimuksessa määri- tettyä »politiikkaa».)

Etenen seuraavassa siten, että käytän lähtökohtanani karkeaa metaforaa yhteiskunnan tietorakenteen luonteesta. Tämän metaforan puitteissa pyrin määrittelemään eri tietotyyppisiä ja tietoon perustuvien käytäntöjen luonnetta. Tästä laajennan metaforaa edelleen tarkastelemalla tiedon »sedimentoitumista» tietorakenteeseen ja myös sedimentoitumisen purkamista ja purkamismahdolli- suuksia. Lyhyen kielen ja tiedon politiikan välisen suhteen tarkastelun jälkeen kohdennan huomioni tiedon politiikan ja »pintapolitiikan» väliseen suhteeseen. Ja loppuyhteenvedossa palaan tutkijan aseman ja orientoitumisen ongelmiin tiedon politiikan ja »pintapolitiikan» tutkimuksen kentissä.

Tiedon tyypeistä ja tietorakenteesta

Länsimaisten yhteiskuntien tieteellisten käytäntöjen ylläpitäjät — lähinnä tutkijat ja tutkimuksen tutkijat — ovat vähitellen hyväksyttäneet ja vakiinnut- taneet tietyn kielen, jolla puhutaan omista ja kolleegojen toiminnoista ja toi- mintakäytännöistä. Puhutaan »tieteestä» (yleisterminä ja instituutiona), »tut- kijayhteisöstä ja -yhteisöistä», »tieteen intellektuaalisesta miljööstä»; sekä tut- kijain »organisoitumisesta» »keskinäisestä kommunikaatiosta» ja »kriittikistä»;

ja edelleen »tutkimuksen kehityksestä», »tiedon kasvusta» »paradigman muu- toksista» ja »tieteellisistä vallankumouksista». Puhutaan »tieteen autonomiasta» ja »objektiivisesta tietovarannosta» (tyyppiä Popperin »kolmas maailma»). Tä- hän kieleen ovat omia lisiään tuoneet julkisen vallan käyttäjät ja sen käytön suunnittelijat; ja niinpä tutkijatkin ovat hyväksyneet omaan yhteisöterminolo- giaansa sellaiset käsitteet kuten »tiedepolitiikka», ja »tutkimuspolitiikka»; »tie- don soveltaminen ja hyödyntäminen»; »raportointi ja markkinointi», »STI» (scientifica and technological information), »R&D» (research and development) ja »D&I» (information and documentation). Kaikki nämä käsitteet ja käsitykset määrittävät ne rajat, joiden puitteissa voimme puhua tieteellisestä tutkimuk- sesta ja tieteestä »yhteiskunnan eräänä tuotantovoimana» tai »järjestyneenä kulttuuritoimintona».

Harva tieteen asemaa filosofisesta tai tiedonsosiologisesta perspektiivistä arvioiva analyytikko tai sofistikoitunut tutkija ottaa periaatteessa näiden käsitteiden ja käsitysten maalaamaa kuvaa tieteestä ja tutkimuksesta vaka- vasti, vaan ymmärtää, että kyseessä on tieteen yhteisön itsensä ja käytännön yhteiskuntapolitiikan kehittämä keinokieli, jonka tarkoituksena on lähinnä justifikoida tieteen ja tutkimuksen asemaa yhteiskunnassa. Irtaantuminen tästä kielestä on tapahtunut lähinnä kahteen suuntaan. Toisaalta uutta tarkastelu- kieltä on — perinteisiä tiedonsosiologisia ja tajuntateoreettisia perinteitä seu- raten — luotu siten, että huomiota on kohdennettu tieteen ja ideologian väliseen rajankäyntiin. Toinen suunta taas kiinnittää huomionsa tieteellisen tiedon ase- maan ja sidonnaisuuteen suhteessa yhteiskunnan muihin tietämisen (tietouden) tyyppeihin. Edellisellä suunnalla voidaan pyrkiä joko tieteen ja tieteellisen tiedon perustan pudottamiseen (kaiken tieteellisen tiedon ideologiaksi osoit- tamiseen) tai pelastusoperaatioihin (kriteerien ja perustelujen etsimiseen tie- teellisen tiedon ja ideologian väliseen rajankäyntiin).⁴ Jälkimmäisellä suun- nalla taas pyritään osittamaan tieteen ja tieteellisen tutkimuksen suhteellinen arvo inhimillisten toimintojen kokonaiskentässä tai suhteessa ei-tieteelliseen tie- tämiseen — usein siten ettei tieteelliselle tiedolle jää mitään justifikaatiota esiintyä objektiivisena tietona tai »maailmaa vääristämättömänä peilinä».⁵ Liit- tyn seuraavassa tarkastelussani tämän jälkimmäisen suutauksen joukkoihin.

Voimme lähteä omalta osaltamme särkeeseen edellä esitettyjä tiedettä ratio- nalisoivaa justifikaatiokuvaa metforalla tietorakenteesta. Voimme luopua käsi- tyksestä, että tieteellinen tutkimustyö on rationaalisten toiminnoiden ja heidän yhteisöjensä suorittamaa tiedon hankintaa ja kumulointia, joka etenee asteit- tain tai »vallankumousten kautta» pitkin älyllisen historian ajatusvirtoja. Sen sijaan voimme tarkastella tutkimustyön tuottamaa tieteellistä tietoa konkreetti- sena tuotejoukkoua (verbaalit ilmaisut, julkaisut, tallenteet) joilla on erilaisia käyttötapoja (tieteellinen keskustelu, kritiikki, tulkinnat ja jatkotutkimus, käy- tännön sovellutukset, popularisointi jne). Näinä erilaisiin käyttötarkoituksiin siirtyvinä käyttöesineinä tieteellinen tieto ei suinkaan kasaannu objektiivisiksi kokonaisuusiksi, vaan päinvastoin hajoaa eri suuntiin ja kerääntyy eri muo- doissaan yhteisöissä, yhteiskunnissa ja kulttuurialueilla tietoröykkiöiksi, jotka

sitten limittyvät ja järjestyvät yhteiskunnan («kulttuurin») kokonaistietorakenteen tietokerroksiksi.

Edellä esitetty sanoo jo sen, ettei tieteellinen tieto järjesty röykkiöiksi ja kerroksiksi »puhtaana» tietona, vaan se uppoaa niihin eri tavoin ja kaikkeen muuhun tietoon (tietämisen muotoihin) yhdistyneenä. Jos asiaa tarkastellaan tältä kannalta, ei suinkaan tarvitse — eikä tulekaan — tulkita tieteellistä tietoa suoraan siksi primus motoriksi, joka määrää muita röykkiöitä ja tietokerrosten koostumusta ja muotoutumista. Sen sijaan sitä on pyrittävä tarkastelemaan suhteessa muihin tiedon muotoihin — ja myös muun tiedon muuntamana.

Eräs tapa »tasa-arvoittaa» tieteellistä tietoa suhteessa muihin tiedon muotoihin sekä selvittää metaforamme kokonaistietorakenteen kokoonpanoa on käyttää tieteellistä tietoa teknisenä lähtökohtapisteenä ja suhtauttaa se kolmeen suuntaan: a) arkipäivän tietouden suuntaan, b) omiin teknologisiin sovellutuksiinsa, ja c) tietoa itseään koskevaan tietoon. Eri tutkijat ovat seuraamallamme ajatuslinjalla käsitelleet näitä eri tietoryhmiä eri tavoin. Yksinkertaistaen arkipäivän tietouden useimmin esiinnostetut muodot ovat: a) yhteiskunnallisia toimintoja ohjaavina toimintakäytäntöinä ilmenevä ja kieleen välittömästi kytkeytyvä tieto;⁶ b) käytännön tekniikoihin kytkeytyvä ja niiden perustana oleva tieto;⁷ c) arkipäivän konkreettisenä sekatyömieslogiikkana ilmenevä konkreettisten tilanteiden ja niissä tarjoutuvien välineitten hallintatieto (bricolage-tieto).⁸ Eri analyysisuunnat ja tutkijat ovat käsitelleet eri tavoin näitä kolme tietoryhmää ja niiden ilmenemistä kielen rakenteessa, kielipeleinä, ritaaleina ja myynteinä eikä tässä ole syytä lähteä näitä analyyseja tarkemmin esittelemään. Näihin arkipäivän tiedon kategorioihin on kuitenkin lisättävä: c) niitä koskeva toisen asteen ei-tieteellinen, »autonomisoiva» tieto, joka irrottelee varsinaista tietopohjaa irti itse toiminnoista ja antaa sen tulkinnan, muuntamisen ja soveltamisen sääntöjä. Tämän toisen asteen refleктоivan tiedon ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi erilaiset käytännön taideteoriat, käytännön oikeusteoria, erilaiset käytännön yhteiskuntateoriat, tietoiset myyttien luomisen teoriat ja yleistyukset käytännön synnyttämistä työtekniikoista.⁹ Seuraavaan kategoriaan d) kuuluu teknologian perustana oleva tieto, joka yhdentää tieteellisen tutkimuksen irrottamaa tietoa takaisin käytännön toimintojen yhteyteen. Tämä tietoperusta on luonnollisesti kytkeytynyt läheisesti edellä mainittujen käytännön tekniikkojen tietoperustaan ja näiltä osin usein myös käytännön toiminnoista ja tilanteista irrottamattomissa. Kuitenkin myös teknologian perustana olevasta tiedosta irrottautuu e) »toisen asteen tietoa», ts. tieteellisen ja muunkin tiedon) soveltamisen yleiskehikkoja.¹⁰ Tällaisina voidaan pitää esimerkiksi päättöksentekoteoriaa ja kyberneettisiä systeemimalleja (eri versioissaan), kognitiivisia ja kenties myös erilaisia hermeneuttisia sovellutusskeemoja. Viimeisenä tiedon kategoriana f), voidaan pitää kaikkea tieteellistä tietoa refleктоivaa ja sitä »ympäröivää» tietoa tiedosta: tietoteoriaa, tieteenfilosofista tietoa, metodologista tietoa, tiedonsosiologista tietoa ja tiedonhistoriallista tietoa — ja jopa tämän artikkelini edustamien ajatussuuntien tiedonpoliittista tietoa. Jätän tie-

toisesti tämän kategorian heterogeniseksi ja monitasoiseksi (tietoa tiedosta, tietoa tieteestä, tietoa tiedontiedosta jne.). Tämän artikkelin vaatimilta osin tämä kategoria tarkentuu myöhemmin.

Edellä esitetyt tiedon kategoriat eivät luonnollisestikaan järjesty millekään yhtenäisille ulottuvuuksille. Tässä suhteessa on erityisesti huomattava kolme seikkaa. Ensiksikin niitä tarkasteltaessa on syytä muistaa edellä tehty ero tiedon (*connaissance*) ja tietouden/tietämyksen (*savoir*) välillä. Jälkimmäinen hän merkitsi nimenomaan toimintakäytäntöjen ja käytännön toimintojen perustana olevaa tietoa siitä, mitä voi tehdä ja mitä voi tietää. Tällainen tietämys on luonnollisesti myös tieteellisen tiedon tuotannonkin perustana: mitä tieteellisen tiedon tuottamisessa voi tehdä ja mitä sen tuottamisesta voi tietää. Mutta itse tuotos on jo käytännöstä ja tilanteista irronnutta yleistä ja abstraktia tietoa.¹¹ Toiseksi myös toimintakäytäntöjen ja käytännön toiminnan perustana oleva tieto voi jossakin määrin irrottautua itse käytännöstä, »autonomisoidua». Sitä juuri tarkoitti edellä mainitut »toisen asteen tiedon» ryhmät, mutta tiedon itsenäistyminen voi tapahtua satunnaisemminkin, toimintojen eri alueiden toimintakäytäntöjen ja käytännön toimintojen muuntumisvaiheessa. Lienee jo tässä vaiheessa syytä todeta, että tieteellisen tutkimustyön »päätuotteena» tuottama tieto voi eri muodoissaan pyrkiä siirtymään toimintakäytäntöjen ja käytännön toimintojen »oman» tietoperustan sijalle — ja sitä varmemmin, mitä enemmän jälkimmäisen autonomisoiduu ja edellisen metatulkinnat määrittävät sen ainoaksi »rationaaliseksi». Kolmanneksi on syytä korostaa toimintakäytäntöjen ja käytännön toimintojen perustana olevasta tiedosta, että se oikeastaan määrittää tekemisestä ja tietämisestä kahta eri aspektia: »mitä voi todella tehdä» ja »mitä voi todella tietää» (tekemisen ja tietämisen kohteita ja mahdollisuuksia) ja »miten voi tehdä» ja »miten voi tietää» (millä tyyllillä, millä oikeudella). Edellä käytetyistä kahdesta termistä »toimintakäytäntö» ja »käytännön toiminta» edellinen korostaa tyyliä tai oikeutusta, jälkimmäinen taas tekemisen (aikaansaamisen) kohteita ja mahdollisuuksia. Ilmeisestikin eettinen ja esteettinen analyysi voidaan tulkita pyrkimyksiksi »autonomisoida» tyyli- ja oikeustietämystä. Spekulaatiot tähän suuntaan eivät kuitenkaan kuulu tämän tarkasteluni alaan eivätkä ole sen kannalta tarpeellisia. Riittää, kun totean, että kaikki tieoon perustuva toiminta uudentaa ja tulkitsee tietoa näiltä kaikilta kannoilta (»voinko tehdä sen, miten hyvin voin tehdä sen, millä oikeutuksella voi tehdä sen»); ja tekemisiä arvioidaan nältä samoilta kannoilta (»miten hän voi saada tuon aikaan, miten hän voi tehdä sen tuolla tavoin, miten hän voi perustella tekoaan»).

Edellä esitetty tiedon tyyppien ja niiden eri aspektien tarkastelu antaa jo käsitteellistä perustaa metaforalle yhteisöjen ja yhteiskunnan (»kulttuurin») tietorakenteesta. Jos sitä täydennetään vielä eri tieteiden (tutkimusalojen) ja toimintakäytäntöjen ja käytännön toimintojen erityisellä horisontaalisesti (»asia-alueittain») on — ainakin intuitiivisesti — helppoa mieltää näkemys tietoröykkiöistä ja tiedon kerrostumista. On kuitenkin syytä korostaa, etteivät röykkiöt ja kerrostumat suinkaan synny edellä luonnosteltujen tiedon tyypp-

pien ja eri»asia-alueitten» mukaan, vaan — Michel Foucaultin termiä muuntaaksemme — tiedon muodostumat syntyvät eri tyyppisen ja eritasoisen tiedon sisäisen dynamiikan keskinäisen vuorovaikutuksen ja kontrollin kautta.¹² Ja tämä dynamiikka, vuorovaikutus ja kontrolli eri muodoissaan on *tiedon politiikkaa*, jota voimme seuraavassa tarkastella metaforaamme tarkentamalla.

Tiedon sedimentoitumisesta ja sen purkautumisesta

Viittasin jo edellä eräisiin ilmiöihin, jotka johtavat käsitykseen tiedon sedimentoitumisesta, jäähmettymisestä tietorakenteen pysyviksi kerroksiksi. Kun seuraavassa lähdän tarkastelemaan tätä käsitettä ja sen vastakäsitettä (sedimentoitumisen purkautumista) otan lähtökohdaksi lainaukset kahdelta ranskalaiselta tiedon ja kielen analyytikolta, *Michel Foucault'ilta* ja *Roland Barthes'ilta* Michel Foucault on sanonut:

»Emme saa kuvitella, että maailma kääntäisi meille luettavan puolensa, jota voimme noin vain tulkita; maailma ei ole sopusoinnussa tietomme kanssa. Ei ole mitään esitteellistä tiedon lähdettä, joka virittäisi sen (maailman tietämisemme kohteena, I Hnen) meidän eduksemme»¹³.

Toinen Roland Barthes'ilta otettu (ja paljon toistettu) lainaus koskee hänen käsitystään klassisen kirjallisuuden tekstistä. Kuitenkin se voi yhtä hyvin koskea mitä tahansa puhumaamme tai kirjoittamaamme tekstiä -tai kommunikoi-vaa toimintaa. Barthes sanoo:

»Voisi sanoa, että klassinen teksti on kuin täynnä oleva liinavaatekaappi, jossa merkitykset on järjestetty riveittäin ja tilaa säästäten. Sellaisessa tekstissä ei mikään mene hukkaan: merkitys saa aina omansa. Teksti on kuin nainen, joka on raskaana merkityksiä, jotka kriitikko voi oitis saattaa maailmaan»¹⁴.

Lainaukset voivat ensi lukemalta tuntua ristiriitaisilta. Foucault puhuu *tulkittamisen* vaikeudesta, Barthes taas helpoudesta. Ristiriita on luonnollisesti näennäisen. Juuri Barthes'in kuvaama tekstin (puheen, toimintojen) ennalta odotettu järjestäytyminen johtaa siihen, että emme pysty näkemään tämän järjestäytymisen taakse. Valikoidut tiedon säätelemän tekstin (tai puheen, tulkittavien toimintojen) helppo luettavuus estää meitä näkemästä »maailman todellista puolta». Valikoituneeseen ja vakiintuneeseen tietämykseen perustuva teksti (puhe, toiminnat) avautuvat meille helposti, koska olemme tämän saman valikoituneen ja vakiintuneen tietämyksen säätelemiä lukiessamme (tulkittessamme) tekstiä (puheita ja toimintoja). *Ja juuri tiedon valikoituminen ja vakiintuminen on tiedon sedimentoitumista ja tiedon politiikan ensimmäinen puoli. Vakiintumisen purkautuminen ja vapaa tiedon valinta on luonnollisesti sen toinen puoli.*

Mitkä ovat sitten ne tiedon valikoitumisen ja vakiintumisen mekanismit, jotka johtavat sedimentoitumiseen, tiedon politiikan dynamiikan ensimmäiseen

suuntaan? Metaforaamme ja edellä esitettyjä Foucault- ja Barthes-lainauksia edelleen kehittelemään voidaan yleisesti puhua eri tiedontyyppien ja -aspektien käytännöstä irtaantumisesta toistensa sisään työntymisestä ja keskinäisestä kontrollista. Tarkemmin voidaan nimetä ainakin kolme mekanismia: tiedon autonomisoituminen, autonomisoituneen tiedon hegemonisoituminen ja konstruktionismi. Nämä mekanismit, joihin on jo edellä viitattu, liittyvät luonnollisesti vaikutuksiltaan yhteen.

Autonomisoituminen tarkoittaa sitä, että toimintojen perustana oleva tieto irrottautuu itse toiminnoista enemmän tai vähemmän itsenäisiksi tietokannoiksi, joiden olemassaolosta toimijat ovat »tietoisia» ja joita he käyttävät hyväkseen. Autonomisoitunut tieto saa oman »järjestyksensä» (hyväksytyt tulkintamuodot, tulkitsijat, indeksoinnit jne.) ja vakiinnuttaa ja jäykistää tiedon käyttötapoja. Autonomisoituneen ja järjestäytyneen tiedon käyttöhelppous taas johtaa siihen, että sillä on myös taipumus hegemonisoitua, tulla keskeiseksi ja johtavaksi toimintojen perustaksi. Esimerkkejä tästä kehityksestä löytyy kaiken kulttuurikehityksen kaikilta ajoilta. Sellaisena voi kehittää vaikkapa keittokirjojen merkitystä keittotaidon kehitykseen.

Konstruktionismi taas tarkoittaa sitä, että toiminnan perustana olevaan tietoon sisältyy runsaasti tietoa siitä, miten toimintoja tai niiden tuloksia tullaan tulkitsemaan, arvioimaan ja (toisten toimesta) edelleen kehittämään. Tällöin toiminta suoritetaan tulkittavaksi, arvioitavaksi tai toisten jatkotoimintoja varten, eikä »faktuaalisesti» itse toiminnan aikaansaamiseksi — sen aikaansaamisen puhtaita sisällöllisiä toimintakäytäntöjä toteuttaen.¹⁵ Esimerkiksi tästä riittänee edellä esitetty Barthes-sitaatti. Kirjailija voi kirjoittaa »tietoisena» audienssista ja kriitikoista, heidän tulkintatavoistaan ja heihin vetoamisen keinoista sekä luodakseen itselleen »paikan kirjallisuuden historiassa» tällöin primäärit vakiintuneitten toimintakäytäntöjen määrittämät »kirjallisuuden tehtävät» (jotka luonnollisesti vaihtelevat ja ovat usein ristiriitaisia keskenään) jäävät sekundääriseen asemaan. (Samaa luonnollisesti tapahtuu myös tieteellisessä työssä — ja filosofoinnissakin) On kuitenkin tärkeää korostaa, että konstruktionismia ei tarvitse tulkita — eikä nyt käyttämäni tarkastelukehikon puitteissa saakaan tulkita — subjektin tietoiseksi toiminnaksi, ts. audienssiin, kriitikoihin, jälkipolviin, tulevaan historiaan deferoinniksi, vaan »väistämättömäksi» tietyntyyppiseen tietoon perustuvien toimintakäytäntöjen seuraamiseksi.

Konstruktointi-mekanismien tarkastelu — luonnollisesti tarkemmin eriteltynä kuin mitä tässä artikkelissa on mahdollista — auttaa meitä ymmärtämään, miten eri tietotyyppien ja niiden eri aspektien toistensa sisään työntyminen ja »kerrostuminen» jähmettää ja sedimentoi tietoa rajaamalla toiminnan mahdollisuuksia ja sallimalla vain tietyntyyppiset tulkinnat ja uudentavat toiminnat. Vaikka konstruktivismia esiintyy toiminnoissa, joiden tietoperusta ei olekaan irrottautunut itse toiminnoista — esimerkiksi ritualismi traditionaalisessa hallinnossa — edellä määritetty tiedon autonomisoituminen voi kohottaa konstruktionismin uudelle ja ylemmälle tasolle. Voimme vielä käyt-

tää kirjailijaesimerkkiämme. Tiedon kirjallisuusanalyysin ja kritiikin suuntauksista tai markkinointitutkimuksen paljastamista audienssin reaktioista voivat uppoutua kirjailijan ammatillisen toiminnan perustiedoksi.

Tiedon eri tyyppien autonomisoituminen hegemonisoituminen ja toisten sisään työntyminen on sinänsä vähän tutkittu ilmiökenttä — ainakin tämän tarkastelumme tiedonpoliittisesta perspektiivistä. Autonomisoitunut ja toisen tietotyypin sisään »tunkeutuva» tieto voi saavuttaa hegemonista asemaa — mutta tietyllä itsensä muuttumisen hinnalla. Tätä »kustannusta» kuvaa *Hans-Georg Gadamer* erittäin tehokkaasti analysoidessaan tieteellisen kielen ja arkipäivän »elävän» kielen yhdentämistä. Hän sanoo:

»Niillä (tieteellisen kielen tarkoilla teknisillä ilmauksilla — I Hnen) on niille ominainen profiili, joka estää niitä sopimasta kielen todelliseen elämään. Kuitenkin sellaiset tarkasti määritetyt, yksiselitteiset termit elävät ja kommunikoivat vain siinä määrin kuin ne uppoavat kielen elämään ja niinpä onkin ilmeisen tärkeää, että ne rikastuttavat — alkujaan yksimerkityksisyyden korostamisen rajoittamaa — kykyään tehdä asioita selviksi arkipäivän monimerkityksisen ja epämääräisen kielenkäytön kommunikatiivisen kyvyn avulla. Tietenkin tiede pyrkii torjumaan tällaisen käsitteidensä likaamisen, mutta metodologinen 'puhtaus' voidaan saavuttaa vain erityisalueilla — ja (käytännön) maailmaan suuntautumisen yhteys, joka on kielellisen maailman mieltämssuhteemme varassa ottaa aina etusijan suhteessa tähän metodologiseen puhtauteen»¹⁶.

Gadamer-lainaus osoittaa sen »vulgarisoitumisprosessin» luonteen, joka tahtuu, kun kaksi erilaista tietotyyppiä kohtaa toisensa. Se osoittaa myös jonkin tiedon tyyppin hegemonisoitumisprosessin suhteellisuuden. Otaksukaamme että tieteellinen tieto tai teknologinen tieto jollakin yhteiskunnan käytännön toimintojen osa-alueella työntää syrjään käytännön tekniikan; tai jokin »harkittu» taideteoria työntää syrjään jollakin taiteen alalla perinteisen, luovan prosessin perustana olevan tiedon. Molemmissa tapauksissa »uusi tieto» voi saavuttaa hegemonisen aseman, mutta samalla se mitä suurimmalla todennäköisyydellä joutuu »likaantumaan». Ja »likaantunut» tieto on usein yksinkertaisempaa ja yksinkertaisuudessaan myös säätelevämpää kuin puhdas tieto; ja siten usein myös uudentavia käytäntöjä ja tulkintoja rajoittavaa. Lisäksi edellä luonnostellut »tunkeutumis-», »likaantumis-», »vulgarisoitumis-» ja »hegemonisoitumisprosessit» ei ole suinkaan vain kahden tietotyypin tai niiden kahden aspektin välinen, vaan kaikki prosessit voivat edetä ketjuuntuneina — ja usein myös »tehostuneina» — eri tiedon tyypeistä ja niiden eri aspekteista toisiin. Nämä »ketjuprosessit» ja edellä jo luonnosteltu konstruktointi-mekanismi yhdessä laajentavat lähtökohtametaforaamme ja siihen liittämäämme näkemystä tiedon sedimentoitumisesta.

Voisimme nyt periaatteessa määrittää tiedon politiikan edellä luonnostellun sedimentoitumisprosessin avulla. Ottamalla sitoutuneen tai »action research»-otteen voisimme sanoa, että tutkimuksen, poliittisen toiminnan ja inhimillisen toiminnan yleensä tulisi toimia edellä luonnosteltuja luovuutta ja henkistä liikuma-alaa kaventavia kehitysilmioitä vastaan. Tällöin tiedon politiikan näh-

täisiin yhtäältä subjektittomina tiedon rajautumis- ja jähmettymisprosesseina, toisaalta taas tietoisten subjektien suorittaman näiden rajautumis- ja jähmettymisprosessien vastustamisena.¹⁷ Ratkaisu on liian yksiviivainen, sillä on helppoa nähdä, että edellä esitetyillä sedimentoitumismekanismeilla ja -prosesseilla voi olla samankaltaisia mutta vastakkaisia subjektittomia sedimentoitumisen purkautumismekanismeja ja -prosesseja.

Jälleen on mahdotonta näissä puitteissa lähteä yksityiskohtaisesti erittelemään sedimentoitumisen »subjektittomia» purkautumisprosesseja. Pysin vain lyhyesti nostamaan esille eräitä edellä käsitellyille sedimentoitumismekanismeille ja -prosesseille vastakkaisia mekanismeja ja prosesseja. Niinpä tyydyn tarkastelemaan vain »reformismia» »kontra-konstruktionismia», sekä »yliautomisoitumista», ja »ylihegemonisoitumista».

»Reformismi» on yksinkertaisin tiedon sedimentoitumisen purkautumisprosessi. Karkeasti määrittäen se merkitsee vanhojen tietolähteiden uutta esiinnottoa ja »aidon», unohtuneen (usein hegemonisesti vallinneen) tulkinnan palauttamista takaisin entiseen arvoonsa. Vaikka reformaatio tavallisesti tulkitaan subjektikeskeisesti »reformaattorin» (henkilön ja hänen johtamansa liikkeen) tuotteena, voidaan se yhtä hyvin tulkita myös »subjektittomasti» vakiintuneen tietorakenteen sisään jääneinä jännitteinä ja niiden purkautumisena jonkin uuden »tietoimpulssin» johdosta.¹⁸ »Kontra-konstruktionismi» taas tarkoittaa »vapaan sattuman» usein väistämätöntä puuttumista »laskelmalliseen» tietojen hyväksikäytön prosesseihin — ja sen »hyödyllisyyden» havaitsemista sekä eräissä tapauksissa jopa tämän sattuman nostamista »vapaan kombinatoriikan» periaatteena toimintojen uudeksi tietoperustaksi.¹⁹ »Yliautomisoituminen» ja »ylihegemonisoituminen» tarkoittaa sitä, että toimintojen tietoperusta irtoaa erittäin selvästi toiminnoista; tai että toinen ulkoinen »tietotyyppi» tunkeutuu alkuperäisen toimintojen perustana olleen tiedon sisälle »ajaa ulos» kaiken alkuperäisen tiedon. Tällöin »rajattoman automaattinen» tai »rajattoman vieras» tieto saattaa ajaa toiminnat ja toimintojen tulkinnat absurdiuden äärirajoille²⁰. Absurdus ei luonnollisestikaan enää johda sedimentoitumiseen vaan sedimentoitumisen purkautumiseen tai murenemiseen (»tavanomaisuuden katoamiseen»).

Lienee sanomattakin selvää, että sedimentoitumisen purkautuminen voi edetä samalla tavalla »ketjuna» kuin itse sedimentoituminenkin. Tämän — luonnollisestikin aivan liian lyhyen ja liian pintapuolisen — tarkastelun jälkeen voin jo siirtyä alustavasti määrittelemään tiedon politiikan kenttää. Ensimmäisen lienee sanomattakin selvää, että tieto (tietorakenteena ja sen osina) määrittää ihmisen toimintakäytäntöjä ja rajaa niiden kautta toimintamahdollisuuksia. Kun ihmisten toiminnat edelleen rajaavat toisten ihmisten toimintoja, voidaan tietorakenne (sen eri osat) nähdä toimivien subjektien ja heidän toimintojensa inhimillisten »kohteitten» välisten suhteitten so. mikrovaltasuhteitten säätelijänä.²¹ Tällöin tietorakenteen (sen osien) muutosprosessit — jotka yllä on tiivistetty sedimentoitumiseksi ja sedimentoitumisen purkautumiseksi — voidaan myös nähdä mikrovaltasuhteiden — tai pikemminkin niiden ylläpito-

kehikon — muutoksina. Näistä lähtökohdista tiedon politiikkaa voidaan tarkastella kahdelta eri perustalta. Me voimme lähteä täysin »subjektittomasta» tarkasteluperspektiivistä, jolloin me — ulkopuolisina tarkkailijoina — voimme enintään pyrkiä ymmärtämään tiedon politiikan dynamiikkaa — samalla tietäen, että yhteiskunnan tietorakenne todennäköisesti väärentää tätä ymmärtämystämme ja, vaikka se olisikin oikea, että emme voi löytää tiedon kehitysdynamiikan ulkopuolista ponnistus pistettä, josta voisimme sitä muuttaa.²² Toinen mahdollisuus on se, että näemme tietyt kehityssuunnat — esimerkiksi sedimentoitumisen — epäsuotavan mikrovaltasuhteitten säilymisen tai muuttumisen kannalta ja pyrimme vaikuttamaan niihin. Silloin meidän on myös uskottava, että yksityisen subjektin tai subjektien toiminta voi muuttaa tietorakenteita, vaikuttaa niiden muutosprosesseihin ja niiden kautta edelleen mikrovaltasuhteisiin — ja »inhimillisiin kohtaloihin». Tämä tiedon ja sen muutosprosessien kautta vaikuttamisen optimismi voi luonnollisesti vaihdella yksinkertaisesta »tieteisuskosta» aina monimutkaisiin tiedon hermeneuttisiin sovellutusmalleihin. Olen edellä pyrkinyt formuloimaan näkemykseni tiedon politiikan perusteista mahdollisimman »subjektittomaan» ja seurauksiltaan pessimistiseen muotoon. Palaan myöhemmin tarkastelemaan tiedonpolitiikan »optimismia» ja »pessimismia» käsitellessäni sen poliittisia seurauksia.

Kielestä tiedon politiikan »kantoaluksena»

Ennen siirtymistä tiedon politiikan ja tavallisen »pintapolitiikan» välisten suhteitten tarkasteluun, on syytä — lupauksen mukaisesti — lyhyesti tarkastella kieltä tiedon politiikan »kantoaluksena». (Vältän tässäkin termiä »väline», joka voidaan tulkita viittaavan tietoisin subjektin toimintoihin).

Edellä on jo parissa kohdassa viitattu »kieleen» ja »kielen» muodostumiseen. Esitekseni alussa puhuin siitä »kielestä», jolla tieteen tekijät ja myös julkiset päätöksentekijät justifikoivat tieteellistä tutkimustyötä ja sen tuloksia. Myös edellä esitetty Gadamer-lainaus puhui tieteen eksaktien ilmausten ja arkipäivän käytännön kielen yhteensovittamisen vaikeudesta ja seurauksista. Näissä molemmissa tapauksissa viitattiin asteittain kehittyneisiin sisällöllisiin »tiedon muodostumiin» ja niiden suhteisiin toisella tavalla määritettyyn (toiseen tietoon nostavaan) »todellisuuteen».

Toisaalta on kuitenkin mahdollista ajatella, että kielellä »kantoaluksena» on oma kapasiteettinsa ja omat rajoituksensa tiedon (tietouden) välittäjänä ja että tämän kapasiteetin tai näiden rajoitusten yleinen analyysi selkeyttää kuvaamme tiedon politiikasta. Erilainen semioottinen, strukturalistinen ja diskurssi-teoreettinen tarkastelu onkin paljastanut tältä kannalta tärkeitä kielen ominaisuuksia.²³ Ne ovat tunkeutuneet syvälle kielen tapaan toimia kantoaluksena »meidän tietämättämme» ja siirtää meille tietoa — ja sen myötä myös toimintamme rajoituksia tai laajennuksia. Kantoaluksen rakenteen paljastaminen

kielijärjestelmänä on edelleen johtanut kieltä »syvempien» sisällöllisten kulttuurin symbolijärjestelmien analyysiin.

Kielijärjestelmän ja symbolijärjestelmien analyysi tiedon »kantoaluksina» on tärkeää edellä luonnostellun tiedon politiikan ymmärtämiselle ainakin kolmessa suhteessa. Ensiksikin se estää lankeamasta pinnalliseen etymologiseen tai kielianalyyttiseen »politiikan sanaston» tai »sanojen politiikan» analyysiin. Toiseksi se tarjoaa metodologista perustaa »subjektittomaan» tiedon muodostuksen, välityksen ja käytön tarkasteluun — perustaa, jota itsekin olen käyttänyt tässä artikkelissa. Kolmanneksi se tuhoaa alkeellista »aatehistoriallista» tiedon kehityksen (progress) tarkastelua uppoamalla kielen ja diskurssin rakenteisiin ja tiedon mahdollisiin ilmaisu- ja ilmenemismuotoihin näiden rakenteiden puitteissa.

Vaikka kieli- ja symbolijärjestelmien rakenteiden analyysi — semioottisin, strukturalistisin tai formaalisen diskurssiteorian keinoin — auttaa meitä *metodologisesti* hahmottamaan tiedon politiikan kenttää, kentän *sisältöä*, sitä, mitä tiedon politiikka konkreettisesti koskee tiettyssä yhteiskunnassa (»kulttuurissa») tiettyinä ajanjaksona, on kuitenkin tutkittava toisista lähtökohdista. Tiedon politiikan sisällön selvittämiseksi meidän on palattava konkreettisten tiedon muodostelmien tarkasteluun: siihen, mitkä tiedon tyypit (tieteellinen, käytännön tekniikka jne.) ovat vallitsevia eri yhteiskuntaelämän sektoreilla, mitä konkreettisia muotoja ne saavat kirjoituksina, keskusteluina ja uudentavina käytäntöinä, mitä eri tiedon lähteitä niissä ilmenee, miten tiedon ja ajattelun vakiintumista ja sedimentoitumista tai muuntumista ja uusiutumista tapahtuu. Tällöin me joudumme keskittämään huomiomme tietämisen ja toiminnan kohteiksi otettuihin asioihin, niitä koskeviin, tosiasioita ilmoittaviin lausekkeisiin, lausekkeiden muodostamiin diskurssiverkkoihin ja näitä ylläpitäviin käytäntöihin. Michel Foucault — määrittäessään omaa »tiedon arkeologiaansa» — on vetänyt rajaa formaaliin kielen analyysiin tavalla, joka sopii myös rajan vetoon tiedonpoliittisesta perspektiivistä:

»... Tahdon osoittaa, että 'diskurssimuodostelmat' siinä muodossa, jossa niitä voidaan kuulla ja lukea, eivät ole, kuten voisi odottaa, pelkkää olioiden ja sanojen rajaviivaa: olioiden hämärästi havaittavaa verkkoa ja selvästi ilmenevää, näkyvää ja värikästä sanaketjua. Toivon voivani osoittaa, että diskurssi ei ole vain todellisuuden ja kielen välinen hento kontaktipinta tai niiden konfrontatio; että se ei ole inhimillisen sanaston ja kokemuksen välisen suhteen monimutkainen ilmentymä. Toivon voivani osoittaa täsmällisillä esimerkeillä, että itse diskurssimuotojen analyysissa sanojen ja olioiden välinen, näennäisesti niin tiukka toisiinsakietoutuminen höllentyy ja diskurssikäytäntöjä koskeva sääntöjoukko nousee esiin. Nämä säännöt eivät määritä todellisuuden mykkää olemassaoloa eivätkä inhimillisen sanaston hyväksyttävissä olevia käyttötapoja vaan kohteitten järjestymistä.»²⁴

Seuraava tiedon politiikan ja »pintapolitiikan» välisten suhteitten tarkastelu toivottavasti antaa myös konkreettisia esimerkkejä siitä, mihin tällainen kielen ja sen ilmaisemien diskurssi- ja tietomuotojen analyysi voi kohdistua.

Tiedon politiikan ja »pintapolitiikan» välisistä suhteista

Miten sitten tiedon politiikka edellä määritetyssä merkityksessään suhtautuu »pintapolitiikkaan», so. »politiikkaan» siinä merkityksessä jossa sanaa käytetään käytännön toiminnoissa ja nykyisen vallitsevan politiikan tutkimuksen kohteena? Kohdennan seuraavan tarkasteluni vain kahden poliittisen toiminnan perustana olevan tietotyypin alueelle: poliittista toimintaa ohjaavien toimintakäytäntöjen perustana olevaan »arkipäivän tietouteen» ja julkisen poliittisen diskurssin perustana olevaan »käytännöstä yleistävään» tai enemmän tai vähemmän »tieteelliseksi» väitettyyn tai oletettuun tietoon.

Voimme lähteä tarkastelemaan ongelmaamme ensimmäiseltä, »arkipäivän tietouden» tasolta. Voimme lähteä aluksi siitä, että tiedon poliittiset mekanismit säätelevät »pintapolitiikkana» ilmeneviä toimintoja aivan samalla tavoin kuin muitakin yhteiskunnallisia toimintoja. Ne määräävät, millaiseksi »politiikan» perustana olevien toimintokäytäntöjen ja toimintojen tietoperusta ja näiden synnyttämät »mikrovaltasuhteet» muodostuvat. Jotta tiedon politiikan ja »pintapolitiikan» välinen suhde tulisi selväksi, meidän on ilmeisestikin syytä tehdä ero tämän tietoperustan ja jollakin poliittisen toiminnan lohkolla politiikkaan osallistuvien, voluntaristisesti toimiviksi tulkittujen henkilöiden, (esim. henkilön P:n) »objektiivisesti määritetyn» ja arvioidun politiikkaa koskevan tiedon (tietomäärän) välillä. Henkilö P:llä voi olla — ulkoisesti havainnoituna — esimerkiksi tietoa siitä, miten valitsijoihin vedotaan, miten valiokunnissa työskennellään, miten vastapuolen kanssa neuvotellaan. Mutta jotta hän voisi panna tämän tietonsa käytäntöön hän joutuu alistumaan tiettyihin toimintakäytäntöihin ja niiden säätelemiin toimintoihin (puhetilaisuuksien järjestämiseen, puheen »sopivan» aiheen valintaan, taisteluun valiokuntapaikoista, vastapuolen löytäminen ja neuvottelutilanteen luominen), jotka sitovat hänet mikrovaltasuhteitten verkkoon. Henkilön P »havaittavissa oleva tietomäärä» antaa meille kyllä mahdollisuuden arvioida, miten hän tulee menestymään politiikassa, mutta tämä »subjektiivin arvioitu tieto» ei vielä selvitä meille, mihin tietoon henkilö P todellisessa poliittisessä toiminnassaan joutuu nojaamaan ja miten tämä tieto säätelee hänen asemaansa ja suhteitaan (mikrovaltasuhteita) muihin henkilöihin. Tutkimuksellisesti voimme selvittää tämän tiedon luonnetta ja lähteitä tarkkailemalla ja tulkitsemalla P:n (ja muiden »saman poliittisen kulttuurin» »samassa asemassa olevien» osallistujien) noudattamia toimintakäytäntöjä, hänen (ja toisten) verbaalisia ilmauksia, toimintatilanteita koskevia dokumentteja jne. Tässä tutkimuksessa on tietysti tällöin kyseessä »poliittisen kulttuurin koodin» avaaminen. »Politiikan» tiedonpoliittinen perusta ei kuitenkaan avaudu vain tällä, vaan tarkastelu on lisäksi kohdennettava sisältöön ts. siihen, mihin käytännön asioihin poliittinen toiminta kohdistuu ja mitkä asiat sen tietoperusta konkreettisesti »antaa» toimijoille tietämisen ja toiminnan kohteiksi.

Yksinkertaistaen voidaan kenties sanoa, että tiedon politiikassa on »politiikan arkipäivän tietouden» kannalta katsoen kyseessä »pintapolitiikan» sisäises-

tä politiikasta, joka lepää omalla tietoperustallaan. Tätä tietoperustaa taas säätelee sen oma dynamiikka, joka kuitenkin on kytkeyksissä myös yhteiskunnan tietorakenteen yleisempiin muutoksiin. Edellä esitetyt tiedon sedimentoitumisen ja sedimentoitumisen purkautumisen mekanismit toimivat luonnollisesti myös politiikan »arkipäivän tietouden» suhteen. Voimme esimerkiksi havaita tämän tiedon autonomisoitumista (vaikkapa käsikirjaksi »Miten politiikassa tulee toimia, jotta menestyisi»). Suora politiikan tutkimuksen tutkimustieto (vaikkapa gallup-tulosten tulkinnat) voivat »tieteistää» tätä tietoa — ja myös jähmettää, ritualisoida ja sedimentoida sitä. Vastaavasti taas jokin uusi tietoimpulssi joltakin muulta tiedon osa-alueelta saattaa johtaa tietoperustan uudentumiseen. Niinpä esimerkiksi uudet historian tulkinnat voivat johtaa poliittisen moraalien uudelleen arviointiin ja itse poliittisen toiminnan perustan uudistamiseen — vaikkapa edellä kuvatun »reformismi»-mekanismin kautta.

Edellä on — liian yleisesti ja varomattomasti — puhuttu »politiikan» perustana olevasta tiedosta. Käytetyt esimerkit (toimija P ja hänen tietonsa sekä toimintojensa kohteet) koskevat vain erästä poliittisen toiminnan aluetta (kannatuksen hankkiminen, valta-aseman hankkiminen, eri »valtojen» yhteensovittaminen) — ja samalla erästä tapaa määrittää »politiikka». »Arkipäivän kielenkäyttö» ja poliittiseen toimintaan (sen jossakin merkityksessä) osallistujat määrittävät »politiikan» useilla eri tavoilla osin toimintojen monimuotoisuudesta ja sektorisoitumisesta johtuen osin myös erilaisista — enemmän tai vähemmän vakiintuneista — »autonomisoituneen tiedon» tarkasteluperspektiiveistä johtuen. Sektoroituminen ja eri tarkasteluperspektiivien vakiintuminen johtavat luonnollisesti siihen, että »koko politiikan» alueella (arkipäivän tietouden tasolla määritettynä) on monia eri »tietokantoja» joilla on oma dynamiikkansa, omat siteensä yhteiskunnan laajempaan tietorakenteeseen; ja myös omat vaikutuksensa »politiikan» sisäiseen politiikkaan ja siinä vallitseviin mikrovaltasuhteisiin. Jos politiikkaa tarkastellaan — edellä esimerkkinä käytetyn valtaperspektiivin asemasta — yhteiskunnallisten valintojen suorittamisprosesseina, niin tarkastelu kohdistuu nyt väistämättä lainsäädännön perustaan, lainsäädännön tavoitteiden määrittämisen sekä lainsäädännön suunnittelun ja valmistelun ja lainsäädännön toteuttamisen prosesseihin. Näitä ylläpitävillä toimintoilla ja toimintoja säätelevillä toimintakäytännöillä on oma tietoperustansa, jota voidaan tarkkailla ja tutkia samalla tavoin kuin edellä esimerkkinä käytettyä »valtasuuntautunutta» poliittista toimintaa.

Edellä on käsitelty tiedon politiikan ja »pintapolitiikan» välistä suhdetta »ruohonjuuritasolta», so. erityyppisestä poliittisesta toiminnasta ja sen perustana olevasta »arkipäivän tietoudesta» liikkeelle lähtien. Kuitenkin edellä jo esiinnostettu »politiikan» sektoroituminen ja sitä koskevien eri perspektiivien vakiintuminen heijastavat toisaalta yleisempää politiikkaa koskevaa diskurssia (»ideologinen» keskustelu, tutkimus, poliittinen debatti, kirjallisuus) toisaalta taas käytännön poliittisen toiminnan edellä käsitellyn tietoperustan autonomisoitumista (ja siihen liittyvää politiikan itsereflektiota). Lienee sanomattakin

selvää, että nämä »julkisen poliittisen tietoisuuden» kaksi ilmenemismuotoa ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja muokkaavat toisiaan. Ja luonnollisesti nämäkin »yleistävät» (osin myyttiset, osin »tieteelliset» tai »tieteellisyyttä tapailevat») julkisen poliittisen diskurssin perustana olevat tiedon muodot ovat edellä esitettyjen sedimentoitumisen ja sen purkautumisen mekanismien ja prosessien alaisia. Luonnollisesti ne myös vaikuttavat — edellä kuvatun »ketjuuntumisen» kautta — »arkipäivän poliittisen tietouden» muotoutumiseen ja sen säätelemiin politiikan sisäisiin mikrovaltasuhteisiin.

Edellä on tiedonpoliittisesta perspektiivistä tarkasteltu vain politiikan »arkipäivän tietoutta» ja »julkista diskurssitietoutta» ja vähän niiden välistä suhdettakin. Kuitenkin politiikan alueella voitaisiin luonnollisesti yksityiskohdaisesti käsitellä myös politiikan käytännön tekniikkaa, tutkimuksen tuottamaa teknologiaa tai bricolage-tietoutta — tai ainakin tarkastella näiden tiedon tyyppien esiintymistä ja luonnetta »poliittiseksi» määritetyissä yhteiskunnallisissa toiminnoissa. Väistän tarkastelun laajentamisen viittaamalla vain siihen, että yksityiskohtaistaminen ja konkretisoiminen kuuluvat jo laajemman tutkimuksen piiriin. Tyydyn vain esittämään sen hurskaan toiveen, että esittämäni metafora tietorakenteesta, tiedon tyypeistä ja tiedon muuntumisprosesseista sekä tiedon mikrovalta-vaikutuksista inspiroisivat niin käsitteellistä keskustelua kuin empiiristä tiedonpoliittista analyysiä.

Lienee tarpeetonta lähteä keskustelemaan siitä, kuuluuko tiedon politiikkaa koskeva tutkimus kokonaisuudessaan »laajennettuun ja syvennettyyn» politiikan tutkimuksen piiriin, vai kuuluuko se sinne vain niiltä osiltaan jotka koskevat edellä käsiteltyjä tai lueteltuja »pintapolitiikan» eri tietoperustoja. Tulkitiinpä tämä asia kummin päin tahansa, tiedon politiikan tutkimus johtaa väistämättä politiikan tutkimuksen nykyisen piirin laajentamiseen ja syvenntämiseen.

Politiikan tutkimus ja tiedon politiikan tutkimus osana tiedon politiikkaa

Olen edellä monissa kohdissa viitannut erilaisten tutkimuksellisten ja metodologisten perspektiivien relatiivisuuteen ja erilaisiin tiedonpoliittisiin seurauksiin. Lopuksi lienee syytä pyrkiä kokoamaan näitä huomioita yhteen ja kiteyttämään niitä.

Lienee helpointa lähteä liikkeelle politiikan »tieteellisestä tutkimuksesta». Sen tulosten tiedonpoliittisia seurauksia on helppoa lähteä erittelemään edellä esitetystä perspektiivistä. Meidän on vain yksinkertaisesti pyrittävä selvittämään:

- mihin käytännön määrittämiin »poliittisen» aspekteihin tutkimus kohdistuu
- mitä käytännössä eriytyntä tai erityistä tieteellistä perspektiiviä (valta, yhteiskunnan valinnat jne.) tutkimus käyttää.
- missä määrin ja millä tavoin tutkimuksen tulokset siirtyvät (joko suo-

raan tai »autonomisoituneen» arkipäivän tietouden kautta) käytännön poliittisen toiminnan perustaksi

- missä määrin ja millä tavoin tutkimuksen tulokset siirtyvät julkisen, politiikkaa koskevan ja sitä sektoroivan tai sitä mieltäviä perspektiivejä muokkaavan diskurssin osaksi
- missä määrin ja millä tavoin tutkimus sedimentoi politiikan »arkipäivän tietoutta» tai politiikkaa koskevaa julkista diskurssia (tai ketjureaktiona molempia ja muutakin politiikkaa koskevaa tai sen perustana olevaa tietoa); tai missä määrin ja millä tavoin tutkimus johtaa käänteisiin sedimentoitumisen purkautumisprosesseihin
- missä määrin ja millä tavoin politiikan tutkimuksen tieto oman tai muun politiikkaa koskevan tai sen perustana olevan tiedon sedimentoitumisen tai sen purkamisen kautta vaikuttaa politiikan sisäisiin mikrovaltasuhteisiin.

Näiden kysymysten yksityiskohtainen ja rehellinen selvittäminen antaa luonnollisestikin vastaukseksi politiikan tutkimuksen tiedonpoliittisen merkityksen (tietynä ajankohtana, tietyissä yhteiskunnassa). On luonnollisesti kokonaan toinen juttu, miten tätä merkitystä lähdetään arvioimaan.

Kysymys tiedonpoliittisen tutkimuksen tiedonpoliittisista seurauksista on jo huomattavasti vaikeampi — ja johtaa myös jatkokysymyksiin politiikan tutkimuksen tiedonpoliittisten vaikutusten arvioinnista. Asian tarkastelussa voimme lähteä liikkeelle esityksemme alun kahdesta metodologisesta ulottuvuudesta ja niillä esiinnostetuista vastakohtista. Nämä vastakohtaisuudet olivat »oikeaksi osoitettu tieto — tietous/tietämys» ja »subjektin volunтарistinen omassa käytössä oleva tieto — tieto omana subjektinaan.» Olen jo edellä viitannut siihen, että kombinaatioon »tietous/tietämys — tieto omana subjektinaan» liitetään (niin sen lähtökohdakseen ottavien että tätä lähtökohtaa tulkitsevien ja kritisovien) toimesta usein irrationaalinen ja pessimistinen perussävytys. Sen mukaan tiedon (tietouden/tietämyksen) kehityksellä ei ole mitään rationaalista perustaa tai kehityssuuntaa (ja näitä ylläpitävää mekanismia); eikä yksityinen toimiva subjekti voi tietoisella toiminnallaan vaikuttaa tiedon kehitykseen tai sen luomaan väistämättömään ja sokeaan determinismiin yhteiskunnassa (»kulttuurissa»). Vastaavasti voidaan sanoa, että kombinaatioon »oikeaksi osoitettu tieto—tieto subjektin volunтарistisessa käytössä olevana omaisuutena» liitetään optimistinen perussävytys. Sen mukaan tiedolla on — jos ei varmaa, niin ainakin tavalla tai toisella oikeaksi osoitettava — rationaalinen perusta, joka antaa mahdollisuuden arvioida »objektiivisesti» kehityssuuntia; ja yksityinen subjekti on »tietoa» tietoisesti luova tai uusintava toimija.

Erityisesti kirjallisuuden tutkijain parissa on käyty debattia näiden vastakaisten lähtökohtien suhteellisesta oikeutuksesta. Pessimististä lähtökohtaa on kritisoitu siitä, että se johtaa yhteiskunnassa defaitismiin ja irrationaalisten poliittisten ideologioiden suosimiseen. Samoin »positivistisia» metodologisia näkemyksiä subjektin volunтарistisessa käytössä olevasta tiedosta ja oikeaksi todistetun tai todistettavan tiedon varannosta on pyritty osoittamaan liberalistiseksi ja rationaalista politiikkaa suosiviksi.²⁵

Näiden väitteiden takana on tarpeettoman suoraviivainen näkemys älymystön (tässä tapauksessa kirjallisuustutkijain ja kriitikkojen) kyvystä »tietoisina toimivina subjekteina» vaikuttaa suoraan yhteiskunnallisiin käytäntöihin ja poliittiseen toimintaan. Ei liene tarpeellista lähteä esittämään empiirisiä esimerkkejä siitä, kuinka harvoin älymystö on voinut *suoraan* ohjata yleisen yhteiskunnallisen ajattelun ja ideologioitten kehitystä. Me voimme kuitenkin ajatella mutkaisempia vaikutusteitä. Edellä esitetyistä ja luonnollisestikin yksinkertaistetuista ja »ideaalityypitetystä» metodologisista lähtökohdista esitetyt analyysit *voivat* kyllä vaikuttaa tutkimuksen suuntautumiseen; ja niiden vaikutuksen alainen tutkimustieto taas puolestaan voi vaikuttaa joko poliittiseen diskurssiin ja »autonomisoituneeseen» poliittisten toimintakäytäntöjen ja käytännön toimintojen perustana olevaan tietoon. Tai se voi — epätodennäköisemmin — vaikuttaa suoraan politiikan perustana olevaan »arkipäivän tietouteen». Tämä ketju on kuitenkin siksi pitkä, että sen toisessa päässä olevat metodologiset analyysit voivat harvoin toimia suunnan muuttajina, vaan enintään jarruina tieteen ja »käytännön ajattelun» suuntaan. Tietysti voidaan sanoa, että metodologiset analyysit saattavat kiihdyttää jo »vauhdissa olevia» tuhoisia irrationaalisia suuntia niin tutkimustiedon kuin käytännön toimintatiedonkin tasoilla. Tähän johdonmukainen pessimistinen meta-meta-analyytikko luonnollisesti vastaa, että emme voi nähdä tai ratkaista »oikeaa» tai »väärää»; ja vaikka voisimmekin, emme voi tehdä mitään kehityksen estämiseksi. Mutta hän voi myös kehoittaa optimistista meta-analyytikko opponenttiaan omalta osaltaan toimimaan parhaan käsityksensä ja kykynsä mukaan tuhoisan irrationalismin estämiseksi.

Olen edellä suosittanut »pintapolitiikan» käsitteellistämisen ja tutkimuksen syventämistä »subjektittoman» tiedon politiikan käsitteellistämällä ja tutkimuksella. Minua voidaan syyttää — edellä esitetyn mukaisesti — pessimismin ja irrationalismin marssittamisesta politiikan tutkimuksen ja politiikan kenttään. Poliittisesti varovaisena tutkijana voisin puolustella tiedon politiikan analyysiani toteamalla, että se voi toimia hyvänä jarruna liialliseen rationalismiin, voluntarismiin ja optimismiin uskovalle tutkimukselle ja käytännön tiedolle. Rohkeus paperilla on helppoa, joten ilmoitan pitäväni kiinni tämän artikkelini metodologisesta kannasta ilman edellä esitetyn kaltaisia justifikaatioita — ja muuttavani myös kantaa, kun tunnen siihen tarvetta.

VIITTEET

¹ Subjektin »syrjäntyöntämisen» kantaisä viimeaikaisessa kielistä ja tietoa koskevassa keskustelussa on Claude Lévi-Strauss, ks. hänen »*La Pensée sauvage*», Paris: Librairie Plon 1962; engl. »*Savage Mind*», Chicago University of Chicago Press, 1966. Vrt. erikoisesti hänen paljon lainattu lauseensa: »Language, an unreflecting totalization, is human reason which has its own reasons and of which man knows nothing» (*Savage*

Mind, s. 252, alkuperäinen lainaus ranskaksi kuuluu: »Totalisation non réflexive, la langue est une raison human qui a ses raisons, et que l'homme ne connaît pas»)

² Tiedon ja tietämyksen välisestä erosta ks. esim. Michel Foucault, *L'Archeologie de savoir*, Paris: Editions Gallimard, 1969; engl. *The Archeology of Knowledge*, London: Tavistock Publications Ltd, 1974, s. 14—15, 182—183.

³ Tämä kysymys nousee mieleen, kun lukee Anthony Giddensin kirjaa »*Central Problems in Social Theory. Action, Structure and Contradiction In Social Analysis*», Berkely and Los Angeles: U of California Press, 1979. Se johdattaa erinomaisesti yhteiskunta-analyysin teorianmuodostukseen, mutta »luovalla puolella» pakottaa eri perspektiivien käsitteistöä ja tutkimustuloksia ideologisesti värityneeseen »luovan yksilön» autonomisen kehityksen ja hänen suorittamansa yhteiskunnan rakenteen uudentamisen pakkopaitaan, ks. erityisesti s. 69—73.

⁴ Tällä alueella käydyn keskustelun lyhyt yhteenveto löytyy esim. artikkelista Thomas Brante, »Det fria, skapande jaget. Något om subjektivitets roll i sociologi och filosofi, *Häftan för kritiska studier*, 5, 12, 1979, s. 6—23.

⁵ Tästä »suhteellistamisesta» ks. esim. Lévi-Strauss, *Savage Mind, mt.*, s. 16—22. Tämän »suhteellistavan» ajatusmuodostelman juuret johtavat Heideggeriin, Nietzscheen ja de Saussure'iin ja sen voimakkaimmat ilmenemismuodot löytyvät ranskalaisesta strukturalismista ja diskurssi-analyysista.

⁶ Kenties tunnetuin tämän »tiedon» erittelyn lähde on Ludwig Wittgensteinin »*Philosophical Investigations*», Oxford: Basil Blackwell, 1958.

⁷ Erityisesti ranskalaisissa tiedeanalyysissa käytännön tekniikka (la technique, savoir-faire empirique) irroitetaan käsitteellisesti tieteellisestä tiedosta ja sille perustuvasta teknologiasta. Ks. esim. Lucien Gerardine, »Le system de l'information scientifique et technique; definition d'indicateur par un analyse structurelle», (Moniste, esitelmä OECD:n informaatio- ja dokumentaatioalan tietojärjestelmäkokouksessa, Pariisi helmikuu 1975).

⁸ Ks. Claude Lévi-Strauss, *Savage Mind, mt.* s. 16—24; bricolage-termi ei käänny helposti muihin kieliin. Kenties »harjaantuneen sekatyömiehen tilanelogiikka» on tässä yhteydessä paras käänös.

⁹ Ks. esim. Roland Barthes, *Mythologies*, Paris: Edition du Seuil, s. 200. Barthes osoittaa miten myyttien kieli »metakielenä» rakentuu oman kielijärjestelmänsä mukaisesti »lingvistisen kielen» merkeille (merkityille merkityksille). Analogisesti voidaan puhua tiedosta, jonka varassa voi »yleistää» toimintakäytännöistä ja käytännön toiminnoista. Meillä on arkipäivän elämässämmekin »teoriaa» miellyttämisestä, loukkaamisesta, keittotaidosta, urheiluvoitoksista jne.

¹⁰ Tästä tiedosta ja pyrkimyksistä käyttää sitä yhteiskuntatieteellisen teorianmuodostuksen mallina, ks. esim. Ilkka Heiskanen, *Theoretical Approaches and Scientific Strategies in Administrative and Organizational Research. A Methodological Study. Commentationes Humanarum Litterarum, Societas Scientiarum Fennica, Vol 39, Nr. 2, 1967, s. 69—81.*

¹¹ Susan Langer'ia lainaten: »All science tries to reduce the diversity of things in the world to mere differences in appearance, and treats as many things as possible as variants of the same stuff.» Susan K Langer, *An Introduction to Symbolic Logic*, New York: Dover Publication, 1953, s. 21—22.

¹² Foucault puhuu »diskurssimuodostumista», joka koostuu tosiasialausumista. Nämä ilmaisevat sekundäärisella (diskurssin tasolla) primäärisestä »sosiaalisesti annettusta» sen mitä diskurssikäytäntöinä ilmenevät diskurssisuhteet sallivat. Ks. Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge, mt.* s. 45—46. Tarkasteluni on luonnollisesti »tiedon tasolla» monessa suhteessa analoginen Foucault'in analyysitavalle. Vrt. myös viite 9 yllä.

¹³ Lainaus on Michel Foucault'in Collège de France'in virkaanastujaisitelmästä, joka on »*The Archeology of Knowledge*»-teoksen amerikkalaisen painoksen (New York: Pantheon Books, 1972) liitteenä. Käännökseni on kuitenkin Philippe Daudi'n englanninnoksesta, joka on monisteessa Philippe Daudi, »Power and Knowledge. A Discussion Based on the Theory of Michel Foucault», *Studies in the Economics and Organization of Action, Discussion Paper Series of the Department of Business Administration, University of Lund*, 1980, s. 4.

¹⁴ Roland Barthes, *S/Z*, Paris: Edition du Seuil, s. 206.

¹⁵ Puhdas faktuaalisuus on luonnollisesti vain analyttinen konstruktio, sillä kaikkiin toimintoihimme liittyy aina »tulkittavaksi tekemistä». Puhdas »aikaansaaminenkin» voi olla »näyttämistä», saati sitten »aikaansaaminen», johon luonnostaan liittyy tyyli- ja oikeutussäännöstöjä — kuten kirjallisuuden tai tutkimustulosten tuottamiseen. Vrt. s. 11—12 yllä, jossa karkeasti erotellaan tiedon aspekteja toisistaan.

¹⁶ Hans-Georg Gadamer, *Philosophical Hermeneutics* (trs. and ed. by David E Linge), Berkeley: U of California Press, s. 86.

¹⁷ Luonnollisesti voidaan myös otaksua, että inhimillinen ja sosiaalinen toiminta on luonnostaan »luovaa» ja »väistämättä» sedimentoitumista vastustavaa. Ks. viite 3 yllä.

¹⁸ »Reformismi» ei ole luonnollisestikaan vain paluuta vanhaan ja alkuperäiseen, vaan alkuperäisen lähtökohdan »väärän» kehittelyn (väärin tulkinnat, tulkinta-aukot) korjaamista. Ks. Michel Foucault, »What is an Author?» teoksessa Donald F. Bouchard (toim.) *Language, Counter-Memory, Practice. Selected Essays and Interviews by Michel Foucault*, Oxford: Basil Blackwell, 1977, s. 135.

¹⁹ Kontra-konstruktionismi ilmenee luonnollisestikin usein taiteissa, esimerkiksi voidaan ottaa vaikkapa ranskalainen »uusi romaani» (Soller, Ricardou jne.). Mutta vastaavasta vapaan kombinatoriikan käytöstä löytyy kyllä esimerkkejä myös arkipäivän toimintojen piiristä.

²⁰ Vrt. Michel Foucault, »A Preface to Transgression», teoksessa Bouchard (toim.), *mt.*, s. 29—52.

²¹ Mikrovaltasuhteista, ks. Daudi, *mt.* s. 30—32.

²² Vrt. s. 103—104 yllä.

²³ Suunnan yleisesittely suomenkielellä löytyy teoksesta Satu Apo et al. (toim.), *Strukturalismia, semiotiikkaa, poetiikkaa*, Helsinki: Gaudeamus, 1974. Suppea systemaattinen ja kriittinen yleisesitys löytyy myös Giddens, *mt.* s. 9—48.

²⁴ Michel Foucault, *The Archeology of Knowledge*, *mt.* s. 48—49.

²⁵ Tästä keskustelusta, ks. esim. Gerald Graff, »*Politics, Language, Deconstruction, Lies and the Reflexive Fallacy: A Rejoinde to W. J. T. Mitchell*», *Salamagundi*, Winter-Spring, 1980, p. 78—94.